

Din istoria relațiilor Biserică-stat în perioada guvernării Antonescu: cazul liderilor AGCOR

Enache, George

Veröffentlichungsversion / Published Version
Zeitschriftenartikel / journal article

Empfohlene Zitierung / Suggested Citation:

Enache, G. (2007). Din istoria relațiilor Biserică-stat în perioada guvernării Antonescu: cazul liderilor AGCOR. *Studia Politica: Romanian Political Science Review*, 7(3), 603-623. <https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:0168-ssoar-56096-0>

Nutzungsbedingungen:

Dieser Text wird unter einer CC BY-NC-ND Lizenz (Namensnennung-Nicht-kommerziell-Keine Bearbeitung) zur Verfügung gestellt. Nähere Auskünfte zu den CC-Lizenzen finden Sie hier:
<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/1.0/deed.de>

Terms of use:

This document is made available under a CC BY-NC-ND Licence (Attribution-Non Commercial-NoDerivatives). For more information see:
<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/1.0>

Din istoria relațiilor Biserică-stat în perioada guvernării Antonescu Cazul liderilor AGCOR

GEORGE ENACHE

Dacă parcurgem textele oficiale și neoficiale care abordează în perioada interbelică chestiunea relațiilor dintre stat și Biserica Ortodoxă Română (BOR), putem constata varietatea răspunsurilor care s-au dat în această chestiune, varietate care uneori este supărătoare, sugerând confuzie și nehotărâre în alegerea unui drum ferm¹. Oamenii Bisericii și reprezentanții statului aveau de ales pornind de la două modele: cel al Bisericii de stat, prezent în Vechiul Regat, consfințit prin legile din 1893, și cel prezent în fosta monarhie austro-ungară, unde ideea de autonomie a Bisericii era considerată esențială, chiar dacă statul avea suficiente pârghii pentru a interveni atunci când considera că este absolut necesar.

Chestiunea autonomiei a reprezentat miezul dezbaterilor care au avut loc în Parlament în 1925 cu prilejul adoptării Legii pentru organizarea BOR². Introducerea acestui concept în viața Bisericii întregite era considerat un element esențial pentru ridicarea acesteia din stadiul modest în care fusese menținută în Vechiul Regat. Cu atât mai surprinzător este faptul că în textul legii și statutului de organizare a BOR nu este pomenit nici măcar o dată cuvântul „autonomie”, deși în cadrul dezbaterilor se afirmă că Bisericii i s-a acordat o „autonomie stâmpărată”. Proiectul maximalist ardelean a fost respins de cei care se temeau că astfel s-ar deschide drumul separației Bisericii de stat și de teama de a pierde anumite privilegii pe care caracterul de Biserică de stat le garanta. În același timp, Partidul Național Liberal aflat la putere și care a fost inițiatorul proiectului de lege a urmărit prin

¹ Nu există până acum în limba română o lucrare de sinteză serioasă asupra relațiilor stat-Biserică în România interbelică, care să abordeze chestiunea din toate unghiurile, cu detașare, dar în același timp cu înțelegere. Trimiterile la perioada interbelică din cartea lui Olivier Gillet (*Religie și naționalism. Ideologia Bisericii Ortodoxe Române sub regimul comunist*, trad. M. Petrișor, Editura Compania, București, 2001) nu pot fi luate în considerație decât cu prudență, deoarece autorul nu înțelege anumite lucruri și nu le analizează în profunzime. Unele investigații valoroase în acest sens aparțin unui istoric german, Hans-Cristian Maner (v. Hans-Christian MANER, Martin SCHULZE WESSEL (Hg.), *Religion im Nationalstaat zwischen den Weltkriegen 1918-1939. Polen-Tschechoslowakei-Ungarn-Rumänien*, Franz Steiner Verlag Stuttgart, 2002, *Forschungen zur Geschichte und Kultur des östlichen Mitteleuropa* 16; Hans-Christian MANER, *Multikonfessionalität und neue Staatlichkeit. Orthodoxe, griechisch-katholische und römisch-katholische Kirche in Siebenbürgen und Altrumänien zwischen den beiden Weltkriegen (1918-1940)*, Habilitationsschrift ca. 500 s. im Druck). În ceea ce ne privește, vom oferi cât de curând o lucrare consistentă pe marginea acestui subiect. Anumite elemente v. în George ENACHE, *Ortodoxie și putere politică în România contemporană*, Editura Nemira, București, 2005, *passim* și IDEM, „Amestecul puterii politice în alegerea ierarhilor Bisericii Ortodoxe Române”, *Arhivele Totalitarismului*, anul XII, nr. 42-43, nr. 1-2, 2004, pp. 7-32.

² V., IDEM, „Problema autonomiei în dezbaterile parlamentare din 1925 privitoare la Legea pentru organizarea Bisericii Ortodoxe Române”, *INTER*, anul I, nr. 1-2, 2007, pp. 302-313. Amănunte despre felul cum s-au dezbătut Legea și Statutul din 1925 pot fi aflate din volumul lui Chiru C. COSTESCU, *Legea și statutul pentru organizarea Bisericii Ortodoxe Române din 6 mai 1925*, Tipografia Curții Regale „F. Göbl Fii”, București, 1925.

toate mijloacele să mențină un control substanțial al statului asupra Bisericii, toate punctele litigioase fiind interpretate, în majoritatea cazurilor, în favoarea statului.

Concluzia care s-a desprins în cele din urmă la finalul dezbaterilor și care va deveni într-un fel o „vulgată” în ceea ce privește relațiile dintre BOR și stat, „vulgată” din păcate nepusă în practică, a fost că statul și BOR au în spate un trecut comun, ambele instituții contribuind la afirmarea și dezvoltarea națiunii române. Istoria este un garant care împiedică cele două instituții să se suspecteze și să încerce, într-un fel sau altul, să intervină una în domeniul celeilalte, ci trebuie ca amândouă să colaboreze reciproc, în mod liber. Prin această viziune era respinsă deopotrivă teoria unei „Biserici de stat”, dar, în același timp, și cea a unei separații dintre cele două instituții, astfel încât fiecare să acționeze complet independent. Se ajungea din nou la principiul simfoniei bizantine, readaptat însă lumii moderne.

Această concepție nu s-a aplicat, din păcate, decât pentru scurtă vreme, mai mulți factori contribuind la erodarea ei. În primul rând politicianismul, boala fără leac a societății românești, a afectat drastic un eșafodaj care se baza în primul rând pe calitatea omului în măsură să aprecieze corect limitele colaborării dintre Biserică și stat, limite de altfel vag precizate în textele de lege¹.

Al doilea factor l-a constituit dezvoltarea unei mișcări naționaliste cu o puternică componentă religioasă, care vedea dezvoltarea națiunii române în strânsă legătură cu progresul acesteia în plan spiritual. Biserica, stat și națiune deveneau doar aspecte (nume) ale unui singur fenomen, cel al afirmării neamului românesc, accentul fiind pus pe colaborarea dintre aceste elemente și nu pe distincțiile dintre ele. În această triadă exista totuși o ierarhie, iar liderul nu putea fi decât Biserica, ca purtătoare a adevărului divin. Cum Mișcarea Legionară viza purificarea deopotrivă a Bisericii și a statului de elementele „vândute” și „corupte”, reprezentanții statului liberal au înăsprit controlul asupra BOR, pentru a o feri de „contaminare”, acțiune la care au aderat și unii dintre ierarhi, în frunte cu patriarhul Miron Cristea, care va lua măsuri dure pentru eliminarea „legionarismului” din rândurile clerului².

În sfârșit, slăbirea autonomiei Bisericii și creșterea controlului statului s-au datorat și marii crize economice, care, printre altele, a spulberat finanțele oricum șubrede ale Bisericii. Prin Legea din 1925³ și prin cea a Cultelor din 1928⁴, Biserica

¹ N. Iorga, în discursul său din 1925 ținut cu prilejul dezbaterii în Parlament al Legii pentru organizarea BOR, a arătat că degeaba se prevede autonomia Bisericii dacă politicianismul nu va renunța să funcționeze „în haina episcopală, în haina de preot acolo unde, după legea dumneavoastră [a liberalilor], nu mai are dreptul să funcționeze în haina de funcționar laic”. Amintind de dese amestecuri ale oamenilor politici în alegerile de episcopi, care au adus în fruntea Bisericii „oameni de cârpă” el aduce în discuție cazul mitropolitului Andrei Șaguna, afirmând: „Toate punctele Statutului rămăneau nimic, dacă nu era omul” (V., Chiru C. COSTESCU, *Legea și statutul pentru organizarea Bisericii Ortodoxe Române...*cit, p. 206).

² Cu privire la relația dintre Biserică, Mișcarea Legionară și stat v. Adrian Nicolae PETCU, „Slujitorii altarului și Mișcarea Legionară. Studiu de caz: preotul Ilie Imbrescu”, în IDEM (coord.), *Partidul, Securitatea și Cultele, 1945-1989*, Nemira, București, 2005, pp. 17-116; IDEM, „Despre situația juridică a preoților legionari în perioada 1938-1943”, *Analele Universității „Dunărea de Jos” Galați*, fascicula 19, *Istorie*, tom IV, 2005, pp. 277-302; George ENACHE, *Ortodoxie și putere politică...*cit, pp. 485-497; IDEM, „O martiră a Bisericii Ortodoxe Române din perioada comunistă: Mihaela Iordache”, *Analele Universității „Dunărea de Jos” Galați*, fascicula 19, *Istorie*, tom IV, 2005, pp. 303-312.

³ Articolele 19 și 21 din lege (Chiru C. COSTESCU, *Legea și statutul pentru organizarea Bisericii Ortodoxe Române...*cit, pp. 27, 32).

⁴ Prevederile referitoare la averea cultelor și la ajutoarele date de stat sunt cuprinse în articolele 29-40 ale Legii Cultelor (*Biserica noastră și cultele minoritare. Marea discuție parlamentară*

trebuia să-și asigure din venituri proprii cheltuielile pentru întreținere, statul venind doar cu completări acolo unde era nevoie. Cum Biserica Ortodoxă era aproape complet lipsită de surse de venit proprii, sumele pe care le oferea statul erau destul de mari, însă acestea s-au redus drastic din 1930¹. În bugetul anului 1935/1936 s-a introdus o prevedere care a bulversat întreaga preoție: s-a scăzut din salariile preoților și cântăreților „venitul propriu”, prin care se înțelegea venitul sesiilor parohiale și venitul epitrahilului. Un val de proteste s-a ridicat din toate părțile, pe considerentul că aceste venituri sunt întâmplătoare și variabile ca volum, iar la congresele preoțești chestiunea salarizării a devenit absolut esențială, fapt ce a făcut ca referentul economic al Patriarhiei, preotul Constantin Dron, să întocmească un memoriu în care, încercând să salveze principiul autonomiei Bisericii², propune două alternative de rezolvare a crizei: fie întregul cler este înglobat în bugetul statului, plătindu-l după aceleași norme ca și pe ceilalți funcționari de stat, cu drept de pensie, stabilitate etc., „nestingherind însă Biserica în aplicarea normelor ei canonice”, fie ca statul „să creeze un fond bisericesc prin atâtea mijloace care-i stau la îndemână și din care să plătească funcționarii ecleziastici și să acopere toate nevoile bisericii, fond care urmează a se administra de Biserică sub controlul statului”³.

Din păcate, clericii de rând nu erau deloc preocupați de astfel de subtilități. Pentru ei cel mai simplu era ca Biserica Ortodoxă să fie Biserică de stat, iar preotul funcționar de stat⁴. Ca urmare a doleanțelor repetate, printr-o lege publicată în *Monitorul Oficial*, nr. 101 din mai 1936, erau modificate articolele 19 și 21 din Legea

în jurul *Legii Cultelor* – 1928, ed. îngrijită de Constantin SCHIFIRNEȚ, Editura Albatros, București, 2000, pp. 433-435).

¹De la 777 milioane în 1930, ele au coborât la 413 milioane în 1932. În anul bugetar 1933/1934 sumele acordate au fost de aproximativ 364 milioane lei, în 1934/1935 de aprox. 367 milioane, în 1935/1936 de aprox. 393 milioane („Raportul general economic”, în *Congresul Național Bisericesc. Sesiunea ordinară din octombrie 1935*, Tipografia Cărților Bisericești, București, 1936, p. 223). Rapoarte complete despre situația economică a Bisericii și preoților în perioada crizei economice, în *Congresul Național Bisericesc. Sesiunea ordinară din octombrie 1932*, Tipografia Cărților Bisericești, București, 1933, pp. 147-169 și în *Congresul Național Bisericesc. Sesiunea ordinară din octombrie 1935*, cit., pp. 217-279.

²Constantin Dron critică pe de-o parte pe teologii de dinainte de 1918 pentru că au insistat foarte mult pe conceptul de „Biserică de stat” și subliniază autonomia actuală a Bisericii pe baza unor afirmații ale mitropolitului Nicolae Bălan, marele apărător al autonomiei bisericești. Cu toate acestea, statul are datoria să sprijine Biserica, însă nu din motive juridice, ci istorice și morale: „Cine cunoaște trecutul neamului român și al organizării sale de stat, acela va ajunge la concluzia că altul este raportul Bisericii noastre față de stat, unic, excepțional și fără asemănare în raport cu alte culte. Deci și obligațiunile sau bunăvoința statului român față de această Biserică e justificat să aibă un caracter special. Mai ales două momente trebuie să determine acest caracter special:

1. Că este stat ortodox chiar și prin marea majoritate a poporului român ortodox, care a crescut împreună cu Biserica și deci s-a identificat în interese cu ea și că el,

2. Secularizând averile mănăstirești – operă națională de mare interes obștesc – era obligat să creeze bisericii un fond, din care să se plătească clerul și să se întreție școlile pentru formarea acestui cler. Cel puțin atât” (*Congresul Național Bisericesc. Sesiunea ordinară din octombrie 1935*, cit., p. 273).

³*Ibidem*, p. 278.

⁴*Ibidem*, p. 270: „Legea de la 1925 realizează autonomia care lipsea în legea de la 1893, dar schimbă principiul obligativității ajutorului pe care statul îl dătează Bisericii, în principiul completării și întregirii. Cu acest principiu mai ales, clerul din Vechiul Regat s-a declarat în repetate rânduri nemulțumit, cerând mereu schimbarea articolelor 19 și 21 din legea bisericească. Clerul cere să fie considerat funcționar de stat și statul să-i dea salariu fix ca oricărui funcționar al său”.

pentru organizarea BOR din 6 mai 1925. Prin noile prevederi statul își asuma rolul de a asigura cheltuielile pentru întreținerea cultului, a slujitorilor și așezămintelor BOR. Clericii deveneau funcționari publici, bucurându-se „de toate drepturile și se vor supune tuturor obligațiilor specificate în statutul funcționarilor publici numai în ceea ce privește plata salariului”¹. O lege specială urma să fixeze normele generale de plată a salariilor, pe care preoții le-au cerut analoge celor ale corpului didactic². O astfel de lege nu se va adopta decât în vara anului 1945, când Frontul Național Democrat, aflat la putere, pentru a capta bunăvoința clerului, va adopta măsuri în acest sens³.

Aceste măsuri au constituit calul troian în curtea BOR, statul devenind tot mai îndrăzneț în pretențiile sale de a controla, prin intermediul ministerului însărcinat cu rezolvarea problemelor cultelor, o paletă tot mai largă din activitățile Bisericii, în virtutea faptului că el „dă banul”. Dictaturile carlistă, legionară și antonesciană și-au adus propria contribuție la creșterea controlului statului asupra Bisericii. Deși fiecare dintre aceste guvernări promitea că va rezolva problemele mari ale Bisericii și condamna regimul anterior pentru asuprirea Bisericii, în realitate, toate măsurile care au favorizat dominația statului au fost păstrate și augmentate.

Culmea va fi atinsă în timpul guvernării lui Ion Antonescu⁴, când, mai ales după marile înfrângeri de pe frontul de Est, se va căuta transformarea BOR într-un instrument de control al statului asupra societății, pe ideea „stat unitar și biserică unică”⁵. Cazul preotului Alexandru Nicoreanu⁶ și al Asociației Generale a Clerului Ortodox Român (AGCOR), pe care îl vom prezenta în cele ce urmează, este din foarte multe puncte de vedere simptomatic pentru starea de lucruri din Biserică din „epoca Antonescu” și, în același timp, poate constitui o explicație pentru „slăbiciunea” de care a dat dovadă BOR în fața asaltului comunist peste doar câțiva ani.

Pe 24 septembrie 1942, a avut loc la Cernăuți, „cu aprobarea I.P.S. Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române și îngăduința Onor. Minister al Internelor”⁷, Congresul

¹ Textul legii de modificare în Preot Alex. CIUHUREANU, *Avantajele și dezavantajele legii și statutului pentru organizarea Bisericii Ortodoxe Române din 6 mai 1925*, Tipografia Lupașcu S-sori, Bârlad, 1938, p. 41.

² V. hotărârea Congresului Național Bisericesc din 17 octombrie 1935 (*Congresul Național Bisericesc. Sesiunea ordinară din octombrie 1935*, cit., pp. 82-83).

³ V. Decretul-Lege privitor la salarizarea preoților, diaconilor și cântăreților bisericești, *Monitorul Oficial*, nr. 93 din 21 aprilie 1945.

⁴ Nici în cazul regimului Antonescu nu există o sinteză asupra relațiilor stat-Biserică. Anumite elemente pot fi decelate din seria de volume de documente publicate de Arhivele Naționale ale României începând din 1997, sub coordonarea lui Marcel Dumitru Ciucă, intitulată *Stenogramele ședințelor Consiliului de Miniștri. Guvernarea Ion Antonescu*.

⁵ În realitate, acest lucru nu a însemnat altceva decât un amestec permanent al statului în viața BOR, o persecuție dură a grupărilor religioase zise „sectare” și o neutralitate amicală față de Biserica Catolică, considerată un factor major în cadrul negocierilor României referitoare la ieșirea din război.

⁶ Născut în anul 1890, în comuna Tămădău, județul Ilfov. Licențiat în teologie în 1918, preot paroh la Biserica „Popa Chițu” din Capitală din 1928. Consilier referent administrativ în Consiliul Central Bisericesc al Patriarhiei Române, apoi consilier referent la Secția Administrativ Bisericească de pe lângă Arhiepiscopia Bucureștilor și Mitropolia Ungro-Vlahiei. Averscan, a fost deputat în două rânduri (1920-1922 și 1926-1927). A mai deținut funcțiile de vicepreședinte în consiliul de administrație al Casei Clerului Ortodox Român și de vicepreședinte al AGCOR. În septembrie 1942 a devenit președintele acestei ultime organizații (ANIC, fond Dudu Velicu, dosar 1367, f. 30).

⁷ *Ibidem*, f. 14.

General al preoțimii ortodoxe române, eveniment care a fost reflectat de ziarul *Universul* în felul următor:

„Congresul preoțimii ortodoxe din anul acesta, ținut în capitala Bucovinei, a avut ca rol primordial să arate cât de hotărât și conștient se încadrează preoțimea ortodoxă a țării în ritmul și linia de acțiune a Statului, punând la îndemâna factorilor conducători0 devotamentul, munca și întreg gândul ei curat pentru triumful cauzei românești în actualul război.

Momentele culminante ale congresului în care sutele de preoți intonau imnul regal, pomenirea impresionantă a eroilor căzuți pe câmpul de onoare, ca și felul în care au fost subliniate cu entuziasm dezideratele principale ale congresului, i-au dat un caracter de însemnătate istorică.

Expunerea luminoasă a părintelui Stelian Iliescu¹, asupra mijloacelor practice pentru colaborarea preoțimii ortodoxe la triumful cauzei românești în actualul război a dovedit însuflețire, unanimitate și un minunat spirit de hotărâre și de jertfă.

Toată atenția Congresului s-a concentrat îndeosebi asupra simțitei chemări la solidaritate și încadrare în disciplinele superioare ale bisericii creștine, făcută de părintele Alexandru Nicoreanu, și pe care congresul l-a ales și l-a desemnat să conducă în viitor asociația spre țelurile morale și împlinirea înaltelor ei rosturi.

Explicând lupta care s-a dat pentru ca asociația să vieze și să se afirme tocmai în aceste vremuri excepționale, părintele Nicoreanu a arătat cum a izbutit să traducă în fapt dezideratele ultimului congres, făcând să reapară ziarul asociației, *Graiul Vremii* și izbutind să determine forurile conducătoare la crearea unui mare număr de parohii și posturi noi pentru tineretul teologic.

Încredințând liberei voințe a congresului organizația și comitetul al cărui mandat este expirat, încă din 1937, părintele Nicoreanu a ținut să declare că sfinția sa nu candidează nici pentru președinte, nici pentru vreun loc în comitet, având conștiința datoriei împlinite și rugând pe Dumnezeu să lumineze congresul pentru a-și alege un comitet la înălțimea vremurilor mari pe care le trăim și a înaltei misiuni pe care o are de îndeplinit preoțimea.

Într-o deplină unanimitate și cu o rară însuflețire și solidaritate, congresul a ales, în desăvârșită liniște, alegerea făcându-se sub înalta priveghere a I.P.S. Mitropolitului Tit Simedrea, următorul comitet: Președinte, preot Alexandru Nicoreanu (București); membrii: preoții Pavel Guciuja (Basarabia), Ioan Vască (Bucovina), Stelian Iliescu (București), Ioan Marina (Oltenia), Leon Dumitrăchescu (București), Constantin Nonea (Moldova), Grigore Cernăianu (București)², Onoriu Filimon (Putna), Grigore Oancea (București), Dumitru Fecioru (București), Dumitru Roman (Ploiești), Mihail Diaconescu (București), Constantin Staicu și diacon Gheorghe Gh. Ionescu (București)³.

¹ Născut la 1896, în comuna Cornurile, județul Prahova. Licențiat în teologie în anul 1921. Preot la Capela Română din Sofia, apoi slujitor la Biserica „Șelari” din București. Efor al BOR. Ales în septembrie 1942 vicepreședinte al AGCOR (*ibidem*, f. 31).

² Născut în 1905, în comuna Arcani, județul Gorj. Doctor al Facultății de Teologie din Atena în 1937. Din 1940, slujitor la Biserica „Sf. Vineri-Nouă” din București. Membru în comitetul de conducere al Institutului Biblic al Patriarhiei Ortodoxe Române, secretar al Comisiei de disciplină de pe lângă Arhiepiscopia Bucureștilor, conducător al Institutului de călugărițe de la Spitalul Militar „Regina Elisabeta”. Din septembrie 1942 membru în comitetul de conducere a AGCOR (*ibidem*, f. 33).

³ După cum se poate observa, majoritatea membrilor acestui grup de fruntași ai BOR vor juca un rol major în evenimentele de după 1945 (V., G. ENACHE, *Ortodoxie și putere politică...cit*, pp. 15-156).

În cuvântarea de închidere, I.P.S. Tit, Mitropolitul Bucovinei, a binecuvântat congresul pentru atitudinea lui de înțelepciune și luminat apostolat, amintindu-i că idealul preoției este să facă să biruie în viața neamului și a omenirii idealul lui Iisus Hristos¹.

Acest articol este punctul de pornire al unui scandal care se va sfârși în cele din urmă cu arestarea liderilor AGCOR. Ce a stârnit nemulțumirea Ministerului Culturii Naționale, al Cultelor și Artelor aflăm din replica dată în același ziar *Universul* pe 9 octombrie 1942:

„În legătură cu afirmația făcută de P.C. sa Pr. Nicoreanu, la Cernăuți, în Congresul General al preoției ortodoxe din România, publicată în aceste zile în ziarele din Capitală prin care vrea să arate că numai prin stăruința P.C. sale «a izbutit să determine forurile conducătoare la crearea unui mare număr de parohii și posturi noi pentru tineretul teologic», Ministerul Culturii Naționale, al Cultelor și Artelor ține să precizeze că această afirmațiune este pe de-a întregul inventată și nu corespunde adevărului.

Parohiile și posturile noi de preoți și diaconi n-au fost create de Ministerul Culturii Naționale, al Cultelor și Artelor la îndemnul unei persoane particulare, oricare ar fi locul său social sau ambițiunile sale de a parveni, ci din neadormita strădanie pe care guvernul d-lui Mareșal Antonescu, potrivit programului stabilit de ministerul titular al Departamentului Culturii Naționale, al Cultelor și Artelor, o poartă neîncetat clerului nostru precum și bisericii, care este atât de adânc legată de sufletul neamului nostru.

Preocupările de viitor ale acestui departament se vor caracteriza prin aceeași spontaneitate și vor ține seama de nevoile adânci ale acestei instituții, pe care vitregia vremurilor a cruțat-o tot așa de puțin ca și pe celelalte așezăminte ale țării².

Dacă după această „replică” liderii AGCOR ar fi tăcut, probabil că conflictul s-ar fi oprit aici. Din păcate pentru ei, în numărul din 15 octombrie 1942 al ziarului *Graiul Vremii*, preotul Grigore Cernăianu publica un articol, intitulat „Biserica și Statul”, din care cităm:

„Am scris în această pagină despre armonia ce trebuie să existe și care în trecutul istoriei noastre a existat între cele două instituții – Biserica și Statul – dar mai ales despre înalta înțelegere a acestei armonii venită atât din partea autorității superioare bisericești, cât și din partea Domnului Mareșal Ion Antonescu, Conducătorul Statului, și Domnului Prim-Ministru Mihai Antonescu. De la principiile așezate de Domniile lor și până la ceia [sic] din ce în ce mai mici, este o mare și nemaiauzită diferență.

A apărut în toate ziarele un comunicat al Ministerului Culturii Naționale, Cultelor și Artelor cu expresiuni nepotrivite și cu o pripeală care în lucrări oficiale ar trebui să lipsească. Știm că dl. profesor Petrovici a contribuit într-o largă măsură la reorganizarea departamentului, pe care cu atâta destoinicie îl conduce și de aceea ne miră cum de nu a oprit susnumitul comunicat, care pe lângă că este completamente lipsit de un conținut adevărat, mai aduce și o jignire întregii preoții.

¹ ANIC, fond Dudu Velicu, dosar 1367, f. 25 f-v.

² *Ibidem*, f. 26.

Ceea ce afirmă comunicatul publicat că președintele Asociației Generale ar fi declarat la Congresul preoțimii, ținut la Cernăuți, nu este conform cu realitatea. Cuvântările ținute de părintele Alexandru Nicoreanu au fost scrise și citite și toți congresiștii care au participat sunt convinși de realitatea faptelor petrecute și pot fi mărturie oricând și oricui.

Mulți dintre noi au rugat pe părintele Nicoreanu să nu citească, ci să vorbească liber, spunându-i «Sfinția Ta care ai o frază în vorbire așa de curgătoare și care întotdeauna captivezi întreaga asistență, este păcat să citești». Li s-a răspuns: «Știu! Voi citi ca să rămână și scris, pentru a se evita orice altă interpretare».

Comunicatul Ministerului s-a luat după vreun articol de gazetă și-i regretabil de felul cum se informează, sau a vrut pur și simplu să deprecieze și atunci este și mai regretabil. Ceea ce știm sigur, este că pe noi preoții a reușit să ne umple de indignare acest procedeu. Nu s-a socotit că mulțimea participanților de la Cernăuți se simte subestimată cu Președintele ei? Nu s-a avut în vedere că ne dăm seama că atitudinea luată față de Președintele preoțimii este luată și față de noi? I-a supărat poate când le-a «parvenit» rezultatul Congresului de la Cernăuți?

Șubrezenia celor afirmate de numitul comunicat mai stă și în faptul că, chiar de-am admite prin absurd că părintele Nicoreanu ar fi declarat că a intervenit pentru înființarea posturilor de preoți și plasarea multor tineri, faptul ar fi perfect legal. Cine citește art. 29 și 144 din statutul pentru organizarea Bisericii ar «parveni» să înțeleagă fără multă filozofie în competența cui cade această atribuțiune, mai cu seamă când este cunoscut că părintele Nicoreanu mai este și conducătorul Secției Administrative a Sfintei Mitropolii a Ungro-Vlahiei.

Cine a înființat posturile de preoți de la Biserica Plumbuita, Cărmăndari, Culte-Finanțe, Bucureștii-Noi, principele Carol, Sinaia, Ploiești și multe altele? Cine putea să știe unde se simte nevoie de preoți? Duhul comunicatului în această chestiune, vedem că a «parvenit» de prin alte părți, pe unde bate un vânt nu prea ortodox, sau de oameni care nu cunosc canoanele Bisericii Ortodoxe.

În chestiunea de înființări de parohii, Departamentul Cultelor s-a găsit în fața unui fapt împlinit și pe vremea aceia altele erau persoanele ce-l conduceau. A trebuit să vie grija ce o poartă funcționarilor publici Domnul Mareșal și Domnul Prim Ministru, ca aceste posturi să fie luate în bugetul statului.

Părintele Nicoreanu este o figură cunoscută a clerului român. A fost de atâtea ori deputat, vicepreședinte al Asociației Generale a Clerului de 12 ani, un vechi și neînvins luptător pentru mai binele preoțimii și deci nu «parvine» din anonimat ca alții. Se știe precis că Sfinția Sa n-a ajuns la vreun post de comandă, ci în toate a fost chemat de Sfinția Sa pentru însușirile și meritele excepționale de care a dat și ne dă dovadă, fiind cel mai ales exponent al preoțimii¹.

Considerând că articolul de mai sus cuprinde ofense la adresa sa ca exponent al puterii executive, Ministerul Culturii Naționale, Cultelor și Artelor a introdus reclamație penală la Parchetul Militar al Curții Marțiale al Comandamentului Militar al Capitalei, împotriva preoților Alexandru Nicoreanu, Grigore Cernăianu și Stelian Iliescu, înregistrată cu nr. 251243/7 noiembrie 1942. Conform legilor în vigoare, pe durata cercetării celor trei li se suspenda salariul și, în același timp, erau

¹ *Ibidem*, f. 27 f-v.

suspendați din funcție. Adresa ministerului către Mitropolia Ungro-Vlahiei, în care se solicită ultimul lucru, este revelatoare din multe puncte de vedere:

„Prin deciziunea ministerială nr. 59206 din 7 noiembrie 1942, s-au suspendat preventiv salariile preoților: Alexandru Nicoreanu, [...] Stelian Iliescu, Grigore Cernăianu [...] Măsura luată de minister are următoarele te-me-uri legale:

[...] Anumite pasagii ale articolului incriminat constituie ultraj contra autorității și aduc atingere demnității conducătorilor departamentului, repre-zentând în același timp și o acțiune de natură a știrbi prestigiul autorității.

Faptele puse în sarcina susnumiților membri ai clerului și demnitari bi-sericești, funcționari publici retribuiți din bugetul Statului, se încadrează în articolul 254 Cod Penal și articolul 13 litera a din Decretul Lege nr. 236 din 6 februarie 1941, pentru reprimarea faptelor ce pun în primejdie existența și interesele statului.

Art. 25 din același Decret Lege prevede că monahii și membrii clerului, de orice confesiune, care se fac vinovați de una din infracțiunile prevăzute de acea lege, independent de sancțiunile penale, vor fi destituiți cu pierderea dreptului la pensie și anularea diplomelor ce posedă [...]

Suspendarea preventivă a salariilor susnumiților va dura până la termi-narea cercetărilor organelor justiției militare sau în caz de trimiterea lor în judecată, până la soluționarea procesului.

Ministerul, în virtutea dreptului său indiscutabil de supraveghere și control asupra instituțiilor, manifestărilor și actelor diferitelor foruri și funcționari ai Bisericii Ortodoxe Române, s-a văzut nevoit, ținând seama de gravitatea faptelor comise de preoții învinuiți, să ia o asemenea măsură cu caracter preventiv și provizoriu, neputându-se concepe ca Statul să continue a plăti salariile funcționarilor, care nu respectă autoritatea, ci dimpotrivă, printr-o acțiune pozitivă și evidentă încearcă să-i atingă prestigiul, încălcând îndatoririle elementare impuse lor de legile țării.

Dreptul departamentului de a adopta un astfel de procedeu are la bază, spre justificare, dispozițiile articolului 4 din Legea pentru Organizarea Bise-ricii Ortodoxe Române și ale art. 2, lit. C și 1 lit. c, din Legea pentru Organi-za-re Ministerului din 1 iunie 1941.

Pentru considerațiunile expuse mai sus, avem onoarea a vă ruga, în mod stăruitor, să binevoiți a dispune suspendarea din funcție a celor în cauză, în mod preventiv, până la terminarea instrucției de către instanța militară sau a procesului penal în caz de trimiterea în judecată a preoților acuzați¹.

Patriarhia consimte la suspendarea celor trei preoți², iar ancheta își urmează cursul, Parchetul hotărând în data de 4 ianuarie 1943 clasarea din punct de vedere penal a reclamației ministerului³.

În mod firesc, la cererea preoților învinuiți și pe baza certificatelor eliberate de Parchetul Militar, Mitropolia Ungro-Vlahiei a ridicat suspendarea din serviciu și a rugat ministerul să dispună plata salariilor⁴.

Drept răspuns, ministerul arăta că nu se poate reveni asupra măsurii suspendă-rii din serviciu și a salariului, întrucât „a dispus să se facă o anchetă administrativă”,

¹ *Ibidem*, f. 34 f-v.

² *Ibidem*, f. 35.

³ *Ibidem*, f. 36.

⁴ *Ibidem*, f. 16.

mitropolia fiind invitată ca, „în baza articolelor 160 și 161 din Codul Funcționarilor Publici și pe acele cuprinse în art. 84 din Regulamentul de Disciplină Bisericească”, să participe la examinarea faptelor și învinuirilor aduse celor trei preoți în cadrul unei comisii mixte¹. Cererea era motivată în baza dispozițiilor articolului 15 din Legea pentru persoanele juridice, care ar fi permis ministerului să întreprindă o anchetă administrativă, „independent de ceea ce a hotărât Parchetul Militar”².

În urma acestor cereri repetate ale ministerului, Mitropolia Ungro-Vlahiei trimitea acestuia adresa nr. 1288 din 12 februarie 1943 în care arăta următoarele:

- suspendarea din serviciu și a salariului avea caracter provizoriu, până la terminarea cercetărilor din partea organelor justiției militare sau în caz de trimitere în judecată până la soluționarea procesului;

- nici o altă reclamație nu s-a produs împotriva celor trei preoți, care să justifice noua anchetă administrativă;

- deoarece faptele cercetate de Parchetul Militar s-au clasat, preoții nu mai pot fi condamnați disciplinar pentru aceleași fapte a căror inexistență materială a fost dovedită în penal (conform prevederilor jurisprudenței nr. 633 din 3 aprilie 1933)³.

Ministerul nu a renunțat la intenția de a-i ancheta pe cei trei și a făcut noi presiuni pentru a forța mâna patriarhului, ajungându-se la o înțelegere personală între Nicodim și ministrul Petrovici, după cum reiese din următoarea adresă a Ministerului Culturii Naționale și al Cultelor din 9 martie 1943:

„Ca urmare la adresele noastre nr. 9631 și 10041/1943, în legătură cu articolul «Biserica și Statul» publicat în ziarul *Graiul Vremii* din 15 octombrie 1942, nr. 7, fără a ne fi schimbat întru nimic convingerile asupra drepturilor ministerului nostru de a-și exercita controlul și supravegherea asupra bisericii naționale și a ancheta disciplinar funcționarii cărora le servește salariu de la stat, în urma înțelegerii intervenite între I.P.S. Voastră și noi, titularul acestui departament, avem onoarea a vă comunica următoarele:

După cum am evidențiat în corespondența anterioară, clasarea de către Parchetul Militar a reclamațiunii ministerului, împotriva preoților Al. Nicoreanu, Stelian Iliescu și Gr. Cernăianu, referitoare la articolul incriminat, își produce efectul numai sub raportul penal, lăsând însă autorității dreptul de a examina faptele puse în sarcina susnumiților disciplinar.

În conformitate cu dispozițiunile Decretului Lege nr. 1066 din 4 martie 1938, exercițiul acțiunii disciplinare asupra clericilor a trecut asupra Chiriarhului, pedepse disciplinare ce urmează a se aplica de către capul autorității eparhiale, trebuind să aibă ca bază o anchetă prealabilă, administrativă, prin care să se stabilească elementele de vinovăție ale celor în cauză.

În consecință, avem onoarea a vă ruga să binevoiți a dispune, de urgență, anchetarea preoților Al. Nicoreanu, St. Iliescu și Gr. Cernăianu, pentru culpabilitatea lor în legătură cu articolul susmenționat, urmând a se comunica Ministerului data începerii cercetărilor, pentru a-și trimite un reprezentant care să ia parte la lucrările respective.

Prezența delegatului ministerului la această cercetare se justifică prin dreptul de control și supraveghere pe care statul îl are asupra actelor și manifestărilor organelor cultelor care sunt contrare legii.

¹ *Ibidem*, f. 39 (adresele Ministerului Culturii Naționale, Cultelor și Artelor nr. 873 și 2026 din 2 februarie 1943).

² *Ibidem*, f. 41 (adresa ministerului nr. 5 747 din 5 februarie).

³ *Ibidem*, ff. 16, 40.

Învederăm și cu acest prilej că dreptul ministerului are ca temei legal dispozițiunile cuprinse în articolul 4 din legea de organizare bisericească, art. 1, 2 și 78 din legea de organizare a Ministerului Culturii Naționale și Cultelor din 1 iunie 1941 și articolul 15 din legea pentru persoanele juridice din 1924¹.

Mitropolia a comunicat pe 16 martie numele delegaților proprii, cerând ministerului să-și stabilească propriul delegat și să stabilească data pentru începerea lucrărilor însă, la 18 martie, ora 8 dimineața, cei trei preoți au fost ridicați de agenți de poliție și conduși la Prefectura de Poliție a Capitalei. În seara aceleiași zile au fost transportați cu trenul și internați în lagăr. Activitatea AGCOR a fost suspendată, ea reluându-se abia la 5 octombrie 1944². Astfel, printr-o simplă măsură administrativă, se rezolva o chestiune care ar fi durat destul de mult și care nu ar fi condus neapărat la rezultate satisfăcătoare pentru minister.

După arestarea celor trei preoți, o persoană neidentificată a trimis autorităților un memoriu, în care recapitula evenimentele petrecute și arăta de ce situația de drept nu susține pretențiile ministerului în chestiunea în speță:

„Prin publicarea articolului «Biserica și Statul» în ziarul oficial al Asociației Clerului Ortodox Român, domnul ministru consideră că s-au adus ofense Ministerului Culturii Naționale, ca exponent al puterii executive în materie de Culte; că anumite pasagii ale articolului incriminat constituie ultraj contra autorității și aduc atingere demnității conducătorilor Departamentului, reprezentând în același timp și o acțiune de natură a știrbi prestigiul autorității; faptele puse în sarcina membrilor amintiți ai clerului și demnitari bisericești, funcționari publici retribuiți din bugetul statului se încadrează în art. 254 Cod Penal și articolul 13, litera a din Decretul Lege nr. 236 din 5 februarie 1941, pentru reprimarea faptelor ce pun în primejdie existența și interesele statului.

Art. 25 din același Decret Lege prevede că membrii clerului, de orice confesiune, care se fac vinovați de una din infracțiunile prevăzute de aceea lege, independent de sancțiunile penale, vor fi destituiți cu pierderea dreptului la pensie și anularea diplomelor ce posedă.

Pentru abaterile săvârșite s-a introdus reclamație penală care a fost înregistrată de Parchetul Militar al Capitalei, sub nr. 251.243 din 7 noiembrie 1942.

Până la terminarea instrucției de către instanța militară sau a procesului penal în caz de trimitere în judecată a preoților acuzați, ministerul le suspendă preventiv salariile, iar Sf. Mitropolie îi suspendă din funcțiune.

În adevăr, Parchetul Militar a cercetat învinuirile aduse preoților acuzați: Al. Nicoreanu, Stelian Iliescu și Gr. Cernăianu și a clasat chestiunea din punct de vedere penal. Ca urmare dispozițiilor date, care de altfel sunt și cele legale, Sf. Mitropolie a ridicat suspendarea din funcțiune a preoților acuzați și i-a repus în serviciu.

Ministerul Culturii Naționale ridică însă o altă chestiune de drept, că adică poate exercita disciplina asupra clerului: «Clasarea de către Parchetul Militar a reclamațiunii Ministerului împotriva preoților Al. Nicoreanu, Stelian Iliescu și Gr. Cernăianu, referitoare la articolul incriminat, își produce efectul numai sub raportul penal, lăsând însă autorității dreptul de a examina faptele puse în sarcina susnumiților disciplinar».

¹ *Ibidem*, f. 42.

² Comitetul de conducere ales în septembrie 1942 a fost repus în drepturi printr-un jurnal al Consiliului de Miniștri (v. *Monitorul Oficial*, anul CXII, partea I-a, nr. 230, 5 octombrie 1944, p. 6522).

În calea acestei chestiuni se ridică mai multe obiecțiuni de ordin legal:

1. Acuzații nu pot fi condamnați disciplinar pentru aceleași fapte a căror inexistență materială a fost dovedită în penal (jurisprudența nr. 633 din 3 aprilie 1933, Colecția prof. Alexianu, nr. 14, ed. III, pag. 55).

2. Preoții sunt funcționari publici și se aplică și lor Statutul funcționarilor, partea I-a și legea pentru contenciosul administrativ (C.C.S. III, dec. 1004/927, Pandecte nr. 18/928, p. 424).

3. Dispozițiunile cuprinse în partea a II-a a Codului funcționarilor publici nu se aplică funcționarilor de specialitate, făcând parte din corpuri organizate de lege, în care se prevăd condiții speciale pentru materiile cuprinse în această parte, precum: «...membrii corpului ecleziastic». Pentru aceștia rămân în vigoare dispozițiunile corespunzătoare din legile de organizare ale corpurilor din care fac parte (art. 49, Decret Lege nr. 104 din 7 februarie 1942, *Monitorul Oficial* nr. 59/942);

4. Organele îndreptățite a aplica pedepse clericilor sunt: Chiriarhul și consistoriile spirituale de judecată (art. 16 din Legea de organizare bisericească; art. 55 din regulamentul de procedură al instanțelor disciplinare și judecătorești ale Bisericii Ortodoxe Române, sancționat prin I.D.R nr. 4160/926, *Monitorul Oficial* nr. 290/926);

5. În conformitate cu dispozițiunile Decretului Lege nr. 1066 din 4 martie 1938, exercițiul acțiunii disciplinare asupra clericilor a trecut asupra Chiriarhului, pedepsele disciplinare urmând a se aplica de către capul autorității eparhiale;

6. Toate sentințele se execută prin autoritățile bisericești eparhiale, iar la trebuință se va face apel la sprijinul forței publice (art. 207, Regulament de disciplină).

În speță, autoritatea civilă, respectiv Ministerul Culturii Naționale și al Cultelor a depus plângere împotriva clericilor acuzați, direct către instanța militară, care a clasat chestiunea. Capul autorității eparhiale, de care depind clericii acuzați, la intervenția Ministerului, a consimțit la suspendarea lor din funcțiune. Fiind dovedită inexistența materială a faptelor în penal, de către instanța militară, chiriarhul a ridicat suspendarea, iar clericii au fost repuși în funcțiune.

Fiindcă s-a considerat că instanța militară a îndeplinit oficiul de cercetare și de judecată și neaflând elementele delictelor imputate a clasat chestiunea. Pe această autoritate de lucru judecat se sprijină și inadmisibilitatea unei alte cercetări. Căci este constant principiul de drept că nimeni nu poate fi judecat de două ori pentru aceeași pricină, afară de cazul că au intervenit fapte noi, ce nu s-au avut în vedere la judecata primei instanțe.

Ori, în cazul de față, n-a intervenit nici un alt fapt nou, nici o altă reclamație. Ministerul cere o anchetă disciplinară pentru aceleași fapte care s-au cercetat de instanța militară.

Competința în materie de disciplinare a clerului o are Chiriarhul eparhiei pe baza nu numai a legilor organice, ci și a sfintelor canoane, care formează Constituția Bisericii și reglementează raporturile clericilor în viața bisericească și cea socială.

Prin urmare, în cercetarea învinuirilor, judecata bisericească are a se sprijini pe Sf. Canoane și pe textele normative din Legea de organizare a Bisericii Ortodoxe Române. De asemenea, în aplicarea sancțiunilor.

Ori, în drept se constată că, la intervenția puterii executive, Chiriarhul Eparhiei a judecat și a făcut aplicațiunea sfintelor canoane și a articolului 84 din Regulamentul de disciplină, suspendând pe inculpați cu reținerea salariului

dispusă de minister, până la terminarea cercetărilor de către instanța militară, astfel că un cumul de pedepse pentru aceeași vină nu are temei legal și nu intră în doctrina juridică și canonică.

Peste toate aceste considerațiuni de fapt și de drept, clerici care n-au nici o vină, decât că și-au făcut datoria față de biserică, față de neam și de dregătoriile cele mai înalte, au obținut și o altă pedeapsă, aceea de a fi izolați de restul societății și îndepărtați de la rosturile lor sfinte¹.

La rândul-i, și acest memoriu devenea un posibil cap de acuzare, deoarece probabil un reprezentant SSI nota pe marginea lui:

„În memoriu se neagă dreptul Ministerului Cultelor și Artelor de a cere pedepsirea unui preot, drept pe care l-ar avea numai Biserica.

Acest Minister nu este decât un mandatar al Statului însărcinat cu plata lefurilor clerului, aserțiune care în fond exclude existența unui raport între biserică și autoritatea de stat.

Memoriul constituie un act de negare a autorității de stat reprezentată prin Ministerul Cultelor și Artelor².

Simpla istorisire a acestor fapte este relevantă din multe puncte de vedere. Diversele acte legislative pomenite arată înăsprirea treptată a controlului statului asupra Bisericii, fie ca instituție în sine, fie ca parte a societății românești. De asemenea, se poate observa o tensiune între Biserica – care-și apără cât poate autonomia – și stat, care tinde să domine Biserica, folosindu-se la maximum de toate pârgurile legislative și, uneori, chiar de forță. În acest caz, ca și în altele, Biserica, datorită slăbiciunilor structurale, nu a putut face față presiunilor unui stat autoritar, care considera orice critică un act de subminare a autorității sale.

Pentru cei de azi, motivația anchetei și ulterior arestării asupra celor trei preoți este ridicolă³ și reprezintă o încălcare a dreptului la opinie și un atac la autonomia Bisericii. Am presupus că acesta este numai un pretext pentru a-i aresta pe cei trei, existând o altă motivație a acestei situații. Nu am găsit însă nimic altceva și înclinăm să credem că acesta este motivul real. Putem presupune că autoritățile statului s-au temut ca nu cumva liderii AGCOR să devină prea „rebeli” și să stârnească pe preoți, într-un moment în care ei erau mobilizați de către stat ca o veritabilă „armată neagră”⁴.

În aceste condiții, devine mai puțin de mirare ce s-a petrecut în anii „democrației populare”. Sfătuiți de reprezentanți ai fostului regim⁵, comuniștii au preluat întocmai toate mecanismele de aservire a Bisericii, create de guvernării interbelice. De exemplu, Decretul-Lege 384 din 9 mai 1945 privind organizarea și funcționarea

¹ ANIC, fond Dudu Velicu, dosar 1367, ff. 20-23.

² *Ibidem*, f. 13.

³ Faptul poate fi considerat hilar dacă ținem seama că în *Apostolul Circularelor*, nr. 9-12, martie 1942, Nicoreanu a cerut desființarea Asociației Preoților din București „pentru faptul că oarecare membri au calificat-o pe Maria, mareșal Antonescu drept «madam Spanac»” (V., Dudu VELICU, *Însemnări zilnice, I. 1945-1947, Biserica Ortodoxă în perioada sovietizării României*, Arhivele Naționale ale României, București, 2004, p. 17).

⁴ Unele exemple în acest sens în George ENACHE, *Ortodoxie și putere politică...cit.*, pp. 68-70. Culmea acestei situații apare atunci când jandarmii primesc ordin să mobilizeze preoți împotriva sectorilor! (ANIC, fond Inspectoratul general al Jandarmeriei – Central, dosar 76/1942, f. 66.

⁵ Cum este Dudu Velicu, al cărui caz îl vom discuta mai jos, sau sursa „Barbu” (George ENACHE, *Ortodoxie și putere politică...cit.*, p. 70).

Ministerului Cultelor¹, este în cea mai mare parte preluat din Decretul-Lege nr. 1629/1941 referitor la organizarea și funcționarea Ministerului Culturii Naționale și Cultelor², nerevenindu-se la alte forme de organizare, precum cea din 1937, care prevedea un control mult mai redus al statului asupra instituției ecleziastice.

Abili, comuniștii nu vor separa niciodată Biserica de stat din punct de vedere administrativ, continuând să plătească preoților salarii de la buget, pe care vor avea grijă să le suspende ori de câte ori vreun preot „submina” autoritatea statului. Ca și în cazul prezentat, comuniștii vor încerca să scoată castanele din foc cu mâna ierarhiei (metodă preferată în majoritatea cazurilor) sau vor recurge la o anchetă care să angajeze organele de anchetă și justiție, pentru o aparență legală. Când nici una din metode nu funcționa, se luau măsuri administrative care nu aveau nimic în comun cu legea. Astfel, guvernarile anterioare au ușurat neintenționat misiunea „tovarășilor de drum” români ai sovieticilor, partea de vină a statului de dinainte de 1945 în aservirea BOR din anii comunismului fiind foarte mare.

Dar nu trebuie să uităm și diferențele. În primul rând, numărul unor asemenea cazuri este incomparabil mai mic în anii guvernării Antonescu. Caracterul lor excepțional stârnește reacții și proteste de neconceput în anii comunismului. Apoi, se poate observa că instituțiile statului nu au acel grad de aservire pe care-l vor dobândi mai târziu, când nu vor mai exista „defecțiuni” de tipul celei făcute de instanța militară în 1942.

Dacă documentele de mai sus au arătat în principal vinovăția statului, următoarele două documente aruncă o lumină neplăcută asupra unor atitudini ale unor oameni ai Bisericii. În speță, e vorba de o notă informativă dată probabil SSI pe 2 martie 1943, la care se adaugă comentariul făcut pe marginea ei de Dudu Velicu. Acesta³, teolog de formație, cu calități excepționale de lingvist (vorbea toate limbile slave) și de documentarist, a fost secretarul personal al patriarhului Miron Cristea în perioada 1936-1938. În timpul războiului a lucrat ca funcționar la Secția de Cenzură Externă, detașat de la Marele Stat Major (1941-1943), pentru ca în perioada 11 februarie 1943-23 august 1944 să ocupe postul de șef de cabinet al directorului Serviciului Special de Informații, Eugen Cristescu. El a fost considerat un fel de expert al SSI referitor la problemele din interiorul Bisericii, în virtutea legăturilor puternice pe care le avea cu un număr foarte mare de clerici.

În urma restructurării SSI de la sfârșitul anului 1944, el va fi pus în disponibilitate, însă legăturile cu foștii colegi nu se vor rupe niciodată. Puși să supravegheze evoluțiile din interiorul BOR și să găsească soluții pentru a netezi calea pătrunderii comuniștilor în Biserică, agenții SSI vor recurge la vechiul lor prieten, Dudu Velicu, cel mai în măsură, datorită relațiilor și capacităților sale intelectuale, să le ofere date complete și precise în această chestiune dificilă, cazul său constituind un exemplu de continuitate în acest domeniu.

Date fiind importanța lor, în continuare vom reproduce *in extenso* cele două documente. Iată ce se spune în nota informativă:

„Înțelegând linia de conduită pe care dl. mareșal Conducător a imprimat-o Țării și în special vieții publice și Neamului nostru, ne socotim obligați a sprijini cu modestele noastre puteri strădania pe care o face pentru noi d-sa.

¹ Publicat în *Biserica Ortodoxă Română*, anul LXIII, nr. 4-5, aprilie-mai 1945, pp. 198-208.

² Publicat în *Monitorul Oficial*, nr. 127, din 1 iunie 1941, partea I-a.

³ Datele despre acest personaj extrem de interesant sunt oferite de Alina Tudor-Pavelescu în cuprinsul volumului lui Dudu VELICU, *Însemnări zilnice...cit., passim*.

În acest scop, ne simțim datori a da următoarele informații, în legătură cu viața Bisericii noastre ortodoxe.

Din fericire, în fruntea bisericii se găsește Patriarhul Nicodim, cel mai calificat dintre toți vlădicii Bisericii ortodoxe Române și care nu a ajuns la nici un compromis cu Mișcarea Legionară, așa cum au făcut toți ceilalți.

I. Exponentul Mișcării legionare în Biserică a fost și este Mitropolitul Nicolae Bălan. El a luat parte și a slujit la toate ceremoniile religioase legionare, ce se făceau în Biserica Sf. Ilie Gorgani. Odată când nu a avut omofor, a luat două epitrahile, le-a înnodat și le-a servit drept omofor (să se întrebe preotul bisericii, deși ar putea tăgădui).

El a reușit în calitate de ardelean să aibă întotdeauna la Ministerul Cultelor omul său, un ardelean. În prezent, actualul secretar general Aurel Popa este un simplu instrument în mâinile mitropolitului Bălan.

Dl. Aurel Popa a convins și a reușit să apropie pe ministrul Petrovici de mitropolitul Bălan (a se cerceta că în anul 1942 ministrul Petrovici a fost invitatul mitropolitului Bălan de sărbătorile Crăciunului).

Secretarul general Aurel Popa în de comun acord cu ministrul Petrovici, lucrează actualmente sub directivele mitropolitului Bălan.

Ținta lor este bine precizată: să întărească Ministerul Cultelor numai cu elemente legionare. Actualul director general girant al cultelor, preotul Gheorghe Butnaru, este legionar. El, în fruntea unui puternic grup de preoți legionari, a căutat sub guvernarea legionară să ia în stăpânire conducerea AGCOR.

A întâlnit însă acolo, pe vremea aceea, pe preotul Alexandru Nicoreanu, vice președinte atunci, actualmente Președinte al AGCOR, peste care nu se putea trece, acesta fiind un om energic și hotărât și bucurându-se de încrederea absolută a marii majorități a preoțimii, cum de altfel se bucură și astăzi.

II. Preotul Olimp Căciulă, văduv recăsătorit, fost director al Seminarului Nifon, în timpul guvernării legionare, când transformase Seminarul Nifon într-o cetate legionară, fiind recăsătorit, dl. Aurel Popa pentru meritele sale legionare l-a numit Inspector general în Ministerul Cultelor.

III. Diaconul Lăncrănjan, fost elev al ospiciului de nebuni, din întâmplare finul d-nei Veturia Goga, este legionar și nu face nimic până nu se consultă cu dl. N. [corect Ion V.] Georgescu, fost director al Internatului teologic în timpul guvernării legionare și care a folosit pe funcționarul N. Tomescu din cancelaria Mitropoliei, fost secretar al preotului Al. Nicoreanu, pe când era Consilier patriarhal ca să strecoare între actele de numiri pe dl. Georgescu, în postul de cântăreț la Biserica Română din Berlin. Dl. Georgescu avea interes să meargă la Berlin pentru a se întâlni cu ceilalți legionari.

Fapta a fost descoperită la timp de preotul Alexandru Nicoreanu, un om foarte vigilent, numirea nu s-a mai făcut, iar tânărul Tomescu a fost îndepărtat din serviciu. De aici ura legionarilor împotriva preotului A. Nicoreanu.

D-nii Aurel Popa și ministrul Petrovici, sub aceleași sugestii ale Mitropolitului Bălan, simțindu-se stăpâni la Ministerul Culturii naționale și Cultelor, de multă vreme au început atacul pentru ocuparea postului de comandă în biserică, scaunul de patriarh.

Dacă s-ar osteni cineva și ar cerceta toată corespondența dintre Ministerul Cultelor, recte Aurel Popa și patriarhul Nicodim ar constata cu durere că aceasta este un șir întreg de necuviințe și chiar obrăznicii la adresa șefului Bisericii Ortodoxe, cu scopul bine determinat de a-l face să demisioneze și apoi mitropolitul Bălan să ia comanda, având întreaga Biserică Ortodoxă Română pusă sub comanda Mișcării legionare, scop de mult timp dorit și urmărit.

În acest scop, dl. Aurel Popa, cu asentimentul d-lui Petrovici, au impus cercetări din partea ministerului asupra actelor de numiri și transferări ale preoților, asupra cărora Ministerul cultelor nu numai că n-are nici o atribuție după lege, dar însuși Înalta Curte de Casație, prin Decizia nr. 608/1933 și nr. 2 XII/1927 a stabilit că sunt în atribuția exclusivă a episcopului.

În același scop, de a scârbi pe patriarhul Nicodim și a-l determina să plece, fără ca ministerul să aibă vreun drept, îi cercetează actele sale și în latura economico-financiară, unde Statul nu numai că nu a dat nici un ban, dar după legile existente, aceste acte gestionare nu merg la Curtea de Conturi pentru descărcare. Potrivit legilor, Biserica își are organele sale de control, Consiliul eparhial și adunarea eparhială.

Sumele pe care le cercetează actualmente sunt produsul strădaniilor patriarhului Nicodim, cel mai dezinteresat vlădică, din punct de vedere material.

Câtă vreme a păstorit patriarhul Miron, fiindcă era ardelean și ministerul era condus de ardeleni, nimeni niciodată nu i-a făcut vreo verificare, cum nu se gândește nimeni să facă astăzi vreo verificare mitropolitului Bălan, cel mai abuziv element din întreaga Biserică Ortodoxă Română.

Să se cerceteze că deși legea cere să se plătească salariile pe stat nominal fiecărui preot, în mitropolia Ardealului Ministerul Cultelor, care a fost întotdeauna la dispoziția mitropolitului Bălan, ordonă sumă sub forma globală.

Cu toate abuzurile din biserica Ardealului, ministerul Cultelor nu s-a gândit vreodată să facă vreun control. Aceasta se face împotriva patriarhului Nicodim, al cărui scaun este necesar Mișcării Legionare. Pentru ajungerea acestui scop s-a urmărit înlăturarea din postul de Consilier referent a Preotului Alexandru Nicoreanu, indezirabil d-lui Popa și Mișcării Legionare.

Tot pentru atingerea acestui scop, se urmărește de minister, prin dl. A. Popa și Ion Petrovici, înlăturarea preotului Alexandru Nicoreanu din fruntea AGCOR, al cărui președinte este (a se cerceta dosarul de la Tribunalul Ilfov, Secția I-a, al cărui termen este la 3 februarie 1943). În acest scop, inspectorii legionari ai Ministerului Cultelor, în frunte cu dl. Iorgu Ivan, a colindat țara pentru a atrage declarații contra preotului Al. Nicoreanu (a se întreba preotul Marina din orașul Râmnicu Vâlcea). Dl. A. Popa voiește să-și numească aici o conducere legionară.

În scopul înlăturării patriarhului Nicodim, ministrul Petrovici a invitat la masă acasă la Domnia Sa pe mitropoliții Tit al Bucovinei și Nifon al Craiovei, pentru a-i solidariza împreună cu Bălan, împotriva patriarhului Nicodim. În scop de a decide pe patriarhul Nicodim să demisioneze, dl. Aurel Popa, prin dl. Iorgu Ivan, a întreprins cercetări printre preoții pedepsiți de patriarhul Nicodim, fie pentru neîndeplinirea datoriilor lor, fie pentru abateri de la orânduile bisericești și pe aceștia dl. Popa și dl. Petrovici au căutat să-i ridice împotriva patriarhului Nicodim (Preotul Aristide Filip din comuna Chiroiu – Ilfov, chemat de dl. Iorgu Ivan).

Deși prin hotărârea d-lui mareșal se aprobă[ra] la patriarhul Nicodim două locuri de vicari patriarhali, deși dl. Petrovici în aparență se arată obiectiv, totuși potrivit rânduielilor sale, ale domnului A. Popa și mitropolitului Bălan, posturile de vicari nu au fost aprobate de Sinod și aceasta tot în scopul de a-l face pe patriarhul Nicodim să demisioneze.

Pentru a se verifica atitudinea legionară a mitropolitului Tit, să se cerceteze la Ministerul Cultelor prima formă a cuvântării de instalare a mitropolitului Tit și în acest scop să se ceară informații de la preotul Stelian Iliescu, parohul bisericii «Sf. Nicolae Șelari», București, asupra acestei cuvântări.

Între mireni cităm pe dl. Tudor Popescu, avocat de profesie și traficant de influențe, ale cărui intervenții pentru numiri și transferări de preoți la arhiepiscopia Bucureștilor nu au fost niciodată luate în seamă, fiind socotit că ia mită (să se întrebe fostul cenzor al presei bisericești, actualul preot Gheorghe Ionescu, cu domiciliul la Biserica «Sf. Niculae Șelari». Acesta, pentru prestigiul bisericii a cenzurat și nu a lăsat să apară denunțurile împotriva d-lui Tudor Popescu, că a luat mită pentru transferări de preoți.

Dl. colonel Lovinescu, care în calitate de șef militar, după ce s-a folosit de serviciile subalternului său, căpitan dr. Nazarie, pentru a-și aduce pe cumnatul său, preotul Posmoșanu, în București, dorind în urmă după nici un an vechime să-l transfere la altă biserică, tot în București, și neputându-se îndeplini și această dorință, fiind în totală contradicție cu regulamentul de numiri și transferări, căci nu avea vechime, înconștient credem, s-a asociat la acțiunea negativă pe care dl. Popa și dl. Petrovici o fac în Biserica Ortodoxă.

Dl. Aurel Popa, prin articolele sale în ziare, s-a transformat în Ober-patriarh, insultând preoțimea prin așa-zisele sfaturi pe care nu are calitatea să le dea (a se urmări colecția ziarelor *Universul* și *Curentul*).

Adăugăm la cele spuse mai sus, ca elemente legionare, pe diaconii de la Catedrala Patriarhiei, Tuță și Uncu, asemenea pe protosinghelul Firmilian Marin, fost director al Seminarului Central în timpul legionarilor și prieten cu dl. A. Popa, Secretar general, care și el a fost la Seminarul Central.

Suntem informați și s-ar putea cerceta, căci noi nu am putut obține dovezi că dl. Aurel Popa, în calitate de Secretar General, a acordat ajutoare bănești elementelor legionare și în special preotului Imbrescu, pentru care a intervenit personal, atât la Pr. Al. Nicoreanu, cât și la I.P.S. Patriarh, să fie numit preot la una din bisericile capitalei, în programul lor fiind și acest principiu, ca bisericile din Capitală să fie ocupate de preoți legionari (să se întrebe patriarhul Nicodim și Pr. Al. Nicoreanu).

Institutul Biblic de pe lângă Sf. Sinod este condus de arhiepiscopul Eugeniu Laiu, trimis cu intenții de mitropolitul Tit, la București, deși este vicarul titular al mitropoliei Bucovinei, pentru a ocupa postul de comandă în biserică. În acest scop, arhiepiscopul Laiu s-a înconjurat de legionarii Pr. D. Fecioru, Firmilian Marin și N. Georgescu, fost director al Internatului Teologic.

Tot arhiepiscopul Laiu, legionar, conduce Internatul Monahal de pe lângă Sf. Mănăstire Antim, București.

Văzând că Mișcarea Legionară a reușit cu mai mult succes sub actuala guvernare decât sub guvernarea legionară să dețină posturi de comandă la Ministerul Cultelor și în Biserică, pentru ca la un moment dat, după ce-și va putea desăvârși opera, să pună iarăși mâna pe conducerea țării și conștiinței de munca pe care dl. Mareșal o depune pentru salvarea țării și a neamului, ne facem o modestă datorie de conștiință, pentru a informa și astfel a sprijini pe omul care este mareșalul Antonescu și care după modesta noastră părere, s-ar cuveni să-i punem chipul în icoană¹.

„Lămuririle” lui Dudu Velicu cuprind următoarele aspecte:

„În referire la nota informativă pe care ați binevoit a mi-o încredința, am de adăugat următoarele:

1. Nota informativă se pare că este pornită de la sau din sfera de influență a Părintelui Alexandru Nicoreanu, de la biserica Popa Chițu, din Capitală, fost

¹ ANIC, fond Dudu Velicu, dosar 1367, ff. 1-3 f-v.

consilier referent la secția administrativă a arhiepiscopiei Bucureștilor, azi sub anchetă.

2. Știu că între I.P.S. patriarh Nicodim și mitropolitul Bălan al Ardealului este un vechi conflict, dar ce natură ar putea să aibă un asemenea conflict nu știu. De asemenea știu că între patriarhul Nicodim și Mitropoliții Tit al Bucovinei și Nifon al Olteniei există o veche animozitate. Dacă la mijloc este numai o chestie de atitudine față de anumite probleme ale bisericii sau că toți trei doresc scaunul de Patriarh, n-aș putea preciza, neavând elementele necesare.

3. Se știe că mitropolitul Bălan a încurajat foarte mult Mișcarea Legionară. Înainte de a veni legionarii la putere și în timpul cât au stat la putere, până la rebeliunea din 1941, I.P.S. Sa s-a folosit de elementele formate de I.P.S. Sa, cum a fost cazul Pr. Liviu Stan, fost director general al Cultelor, astăzi profesor la Academia Teologică de la Sibiu și de Pr. Veștemeanu, pe care l-a introdus la Ministerul Cultelor fără a se respecta formele legale și care astăzi este agentul de legătură al tuturor legionarilor din țară, cu treburi pe la minister. Dacă mitropolitul Bălan mai are legături cu legionarii, nu știu.

4. Nu cred că dl. Aurel Popa, actual Secretar general al Cultelor, este legionar. Cred că Dsa. este un om de bună credință și dornic de a servi interesele statului și ale bisericii. Este adevărat că Dsa. este înconjurat mai mult de foști legionari ca: preotul Gh. Butnaru, de la biserica Domnița Bălașa, preotul Olimp Căciulă, fost director al Seminarului Nifon, D. Cioca, directorul Cultelor Minoritare, fost legionar și mare susținător al sectanților, cu care discută numai cu ușa închisă, și, în special, de preotul Veștemeanu, care se bucură de mare trecere la dl. Aurel Popa, secretarul general al Cultelor. Dacă cei vizați mai sus mai întreprind vreo mișcare în cadrele fostei Mișcări Legionare nu pot preciza. De câte ori m-am dus pe la Minister¹ însă, am văzut pe culoarele ministrului pe preotul Veștemeanu [legionar n.n.], consfătuindu-se cu foștii legionari din afara ministerului și din anumite informațiuni se pare că el organizează cadrele din afară și ține și legătura cu cei din capitală. În orice caz conducătorul de fapt al tuturor legionarilor teologi nu poate fi decât Ion V. Georgescu, fostul director al Internatului Teologic și actual profesor asistent la Facultatea de Teologie din București. Aproape zilnic l-am văzut la minister. Este un om extrem de abil, că nu poate fi ușor descoperit, chiar dacă ar întreprinde ceva.

Tot Ion V. Georgescu, cum menționează de altfel și nota informativă, împreună cu protosinghelul Firmilian Marin, fost director al Seminarului central și actual profesor acolo, cu dl. D. Fecioru, de la biserica «Cuțitul de Argint» și dl. Cârstoiu, toți foști legionari înfocați, au pus stăpânire pe Institutul biblic al Bisericii Ortodoxe Române, ei fiind îndrumătorii și creatorii întregii mișcări de propagandă pe întreaga țară. Arhiereul Eugen Laiu, actual locțiitor de episcop al Constanței și stareț al mănăstirii Antim, din punct de vedere intelectual este o nulitate și deci o cantitate neglijabilă în mâna celorlalți. Așa se explică că anul trecut Institutul Biblic a putut tipări cu binecuvântarea patriarhului Nicodim – desigur fără să știe – un calendar legionar, întocmit de părintele Firmilian.

Diaconul Ion Lăncrănjan și șeful inspectorilor din Ministerul Cultelor nu știu dacă este legionar. Cred însă că el știe multe din intențiunile lor, fiind bun prieten cu Ion V. Georgescu și cu mai toți cei menționați mai sus și în special cu Veștemeanu.

5. Cum am spus mai sus, nota informativă se pare că a fost scrisă numai cu scopul de a evidenția personalitatea părintelui Alexandru Nicoreanu, care

¹ Ministerul Culturii Naționale și Cultelor.

pe lângă referent la Arhiepiscopia Bucureștilor era și președintele Asociației Preoților Ortodocși Români.

Datorită atitudinii pe care a avut-o, atât față de Ministerul Culturii Naționale și Cultelor – considerându-se chiar mai tare decât patriarhul Nicodim, cât și față de preoțime și de mirenii de seamă ai bisericii, părintele Nicoreanu a fost trimis la plimbare în condiții destul de înjositoare, patriarhul Nicodim cerându-i demisia în momentul în care ancheta fusese deja pornită de Ministerul Cultelor. De aceea acum încearcă pe această cale să se reabiliteze în fața organelor legale și să-și recapete locurile, din care a fost scos sau, cel puțin, să înlăture ancheta pe care subsecretariatul Cultelor, în speță dl. Aurel Popa, este obligat s-o facă.

Așa se explică de ce autorul notei informative este atât de pornit împotriva Ministerului Culturii Naționale și al Cultelor și cât se poate de subiectiv. Căutând să facă uz de un conflict existent între patriarhul Nicodim și mitropolitul Bălan și amestecând acest conflict cu activitatea legionarilor și pozând drept o victimă a lor, vrea cu orice preț să-l scoată pe părintele Nicoreanu basma curată. Că părintele Nicoreanu a putut fi o victimă a legionarilor nu este exclus, pentru că toate abuzurile comise de el în calitatea pe care o deținea erau exploatare de ei la maximum, așa cum fac de altfel în toate ocaziile. Dar este sigur că Nicoreanu n-a căzut decât din cauza ambiției și lipsei de legalitate și de dreptate de care a dat dovadă tot timpul cât a deținut calitatea oficială de ober-patriarh, cum îi plăcea să se insinueze.

Afirmația pe care o face autorul notei informative că ministerul Culturii Naționale și al Cultelor – recte statul – n-are dreptul de control asupra numirilor și înaintărilor de preoți este complet greșită, iar deciziile Curții de Casație, pe care le menționează, nu mai sunt operante. Adevărul este că prin Legea de organizare a Ministerului Cultelor și Artelor, publicată în *Monitorul Oficial* no. 57, din 10 martie 1937 – deci posterior deciziilor Curții de Casație – partea I – a, art. 1, lit. e, al. 3, 4 și 5 se prevede categoric dreptul statului de a controla numirile și transferările de preoți și diaconi și cântăreți. Această lege a fost modificată prin decretul-lege no. 1629/1941, referitor la organizarea și funcționarea Ministerului Culturii Naționale și al Cultelor, publicată în *Monitorul Oficial* no. 127 din 1 iunie 1941, partea I-a, lărgindu-se dreptul de control al ministerului, pentru ca în articolul 78 să se prevadă că are, între altele, și atribuția de a «pregăti și întocmi formalitățile legale pentru recunoașterea numirilor, transferărilor, concediilor, aplicărilor de pedepse pentru punerea în retragere, pedepsind întregul personal al Cultelor, precum și ținerea registrelor de mișcarea personalului Cultelor, ținerea inventarului bunurilor bisericești și supravegherea mănăstirilor înzestrate etc».

Este evident că deciziile Curții de Casație, menționate în nota informativă spre a justifica toate abuzurile și ilegalitățile săvârșite de preotul Nicoreanu, sunt astăzi fără nici valoare, fiind anterioare legii sus menționată.

Autorul notei informative încearcă să inducă în eroare și cu privire la ancheta ordonată de Ministerul Culturii Naționale și al Cultelor și care este în curs la Arhiepiscopia Bucureștilor, susținând că Statul n-ar avea dreptul să ordone o asemenea anchetă. Ori prin Legea din 1937, sus menționată, ca și prin decretul lege din 1941, amintit mai sus, se menține principiul că statul are dreptul de a supraveghea «executarea bugetelor și gestiunilor financiare ale centrelor eparhiale, parohiilor și comunităților religioase». Rezultă deci că ministerul a fost în dreptul său legal de a ordona ancheta care se face azi la Arhiepiscopia Bucureștilor și nu este exclus ca Nicoreanu împreună cu ceilalți acoliți ai lui să fie trimiși la parchet.

Dacă ministerul n-a ordonat asemenea anchete și la alte eparhii din țară, nu înseamnă că n-avea dreptul s-o facă la București, dacă s-a ivit prilejul.

În ce privește pe I.P.S. Patriarh Nicodim, nimeni din cei ce-l cunosc și starea nenorocită de lucruri de la Arhiepiscopia Bucureștilor, nu-i face altă vină decât că a ridicat în mod ilegal pe Pr. Al. Nicoreanu în funcția de referent administrativ, el nefiind membru al Adunării Eparhiale, cum prevede legea de organizare a Bisericii și că a patronat orbește toate abuzurile comise de Nicoreanu în numele patriarhului Nicodim, mă refer numai la ilegalitățile și abuzurile comise față de preoți, dar, mai ales, la atitudinea pe care pr. Nicoreanu a avut-o față de minister.

Dacă ministrul Petrovici s-a gândit vreodată să înlăture pe patriarhul Nicodim, cum afirmă nota informativă, nu știu și cred că nu s-ar fi putut, mai ales în condițiile de azi. Știu însă că ministrul Petrovici a vrut să schimbe pe episcopul Gherontie al Constanței, ceea ce a și făcut, pe Ghenadie al Buzăului, care a murit și pe Cosma de la Galați, pentru motive de ordin legal și financiar. Un lucru este sigur, că ministrul Petrovici, care este un om de înaltă cultură și un eminent profesor, în chestiunile bisericești abia acum se inițiază. De aceea probabil legionarii au putut să ocupe sub ministeriatul lui posturi de comandă și să aducă în biserică multe neajunsuri. Diversiunea pe care o urmărește autorul notei informative, adică reabilitarea preotului Nicoreanu, nu văd cum ar fi posibilă, mai ales că acum se află în stare de anchetă.

Din păcate, preotul Nicoreanu, cât timp a fost referent administrativ la București și susținut de patriarhul Nicodim, a făcut o demagogie de nărvit politician, atât față de preoți, cât și față de minister. De aceea, el nu s-a bucurat niciodată de încrederea preoților și nici a ministerului. Personal nu s-a distins cu nimic, nici în domeniul cultural sau social, nici pe cel bisericesc; iar când a ajuns în marea situație de protejat și susținut al patriarhului Nicodim, nu numai că l-a descoperit și pe Patriarh, dar l-a și compromis prin abuzurile și ilegalitățile lui. Se poate ca ancheta care e în curs să-l scoată nevinovat, dar aceasta este impresia pe care o au toți cei ce cunosc starea de lucruri de la Arhiepiscopia Bucureștilor.

Pentru a ilustra cele de mai sus, vreau să aduc un singur fapt petrecut în adunarea eparhială, din iunie 1942. După ce s-a oficiat Te Deum-ul de deschiderea adunării eparhiale, preotul Nicoreanu a împărțit membrilor adunării eparhiale un pachet cu șapte broșuri în care se cuprindea toată activitatea administrativă, culturală și economică a Arhiepiscopiei Bucureștilor pe ultimii doi ani. Dl. Stelian Popescu, directorul ziarului *Universul* și membru al Adunării Eparhiale, a cerut să se amâne câteva ore, dacă nu chiar o zi, discuția punctelor din ordinea de zi, pentru ca toți să ia cunoștință de cuprinsul celor șapte broșuri. Preotul Nicoreanu s-a împotrivit iar patriarhul Nicodim l-a susținut cu toată energia și astfel dl. Stelian Popescu, ca și toți ceilalți membri ai Adunării Eparhiale au fost siliți, din respect pentru patriarh, să le dea descărcare, fără să cunoască ceva din ceea ce au votat, căci a fost peste putință să se fi putut vota în cunoștință de cauză, într-o singură zi și aceea de la 12-8 seara, din care 4 ore au fost pentru masă și repaus, iar cel puțin 2 ore de discuții dacă preotul Nicoreanu poate sta în adunare, nefiind membru al Adunării Eparhiale. Totuși votul s-a dat la cererea expresă a patriarhului Nicodim, care a susținut pe Nicoreanu cu toată energia.

Preotul Nicoreanu a urmărit să acapareze întreaga biserică: pe de-o parte căutând să pună mâna pe Asociația Clerului Ortodox Român, cum a și făcut pentru scurt timp, iar pe de alta impunând în toate posturile de comandă ale bisericii în mod ilegal, fie foști tovarăși de partid cum a fost cazul

d-lui D. Grozdea, actual decan al baroului de Ilfov, pe care l-a impus ca efor al Bisericii Ortodoxe Române, și d-lui Mihai Berceanu, cunoscut om politic, pe care l-a impus în Congresul național Bisericesc, fie elemente fără nici o valoare, cum a fost cazul protopopilor din eparhie, pe care i-a schimbat cu alți protopopi, în majoritatea actualii protopopi, mai toți fără nici o personalitate și fără nici o autoritate în fața preoților.

Desigur că dacă preotul Nicoreanu ar fi fost condus de un spirit de dreptate și legalitate și dacă ar fi înțeles povara vremurilor pe care le trăim, ar fi reușit să înlăture conflictul aparent dintre patriarhul Nicodim și Ministerul Culturii Naționale și să întroneze un spirit de pașnică și folositoare conviețuire între autoritatea de stat și biserică, ca și între preoții din eparhie. Fiind un om mândru și îngâmfat, n-a vrut să asculte pe nimeni și a dat posibilitatea preoților legionari, pe care-i acuză că l-au îndepărtat, să activeze mai mult ca oricând. În primul rând pentru că a schimbat și ales mai peste tot protopopi tineri, fără experiență și cu simpatii printre legionari, dacă nu chiar legionari și care în loc să-l servească, au închis ochii când au constatat că foștii preoți legionari nu se astâmpără – cazul Pr. Ștefan Palaghiță, de la Biserica Mărcuța din Capitală, este destul de elocvent, care, deși notoriu legionar, totuși a fost susținut atât de Nicoreanu, cât și de protopopul respectiv, fiind tot omul lui Nicoreanu.

Despre avocatul Popescu Tudor și Col. Lovinescu, ca și Dr. Nazarie, pe care-i menționează nota informativă, știu precis că nu au avut și nici nu au nimic cu mișcarea legionară și nu văd cum ar fi putut activa împotriva lui Nicoreanu în cadrele acestei mișcări. Dacă au făcut ceva împotriva lui Nicoreanu, probabil au făcut-o numai pentru a curma o clipă mai devreme abuzurile și ilegalitățile săvârșite de el, neținând seama de nimeni¹.

Cele două documente arată mai bine decât orice cât de dificil este pentru un istoric să stabilească adevărul referitor la situația din cadrul BOR în acea perioadă, dar mai ales în cea comunistă, pe baza notelor informative. Adesea istoricii s-au văzut confrunțați cu existența unor informații perfect contradictorii, extrem de greu de armonizat, fapt care, iată, se poate datora diverselor intenționalități ale informatorilor. Mulți văd informatorul ca pe o enciclopedie din care ofițerul își extrage cele de trebuință, ori nu este deloc așa. Cu intenție sau nu, la ordinele cuiva sau din proprie inițiativă, subiectivitatea proprie, dată de unele (re)sentimente sau lipsă de informare completă, se manifestă din plin în majoritatea notelor informative. În cazul de față, Dudu Velicu atrage atenția clar că este vorba de o acțiune coordonată de intoxicare a autorităților, însă, la rândul său, el cade adesea într-un subiectivism pătimăș față de alte persoane, pe care nu le agreea. Devenit informator expert al serviciilor comuniste de informații, sub numele de „Viator”, el va transmite, de multe ori neintenționat, umorile sale la adresa unor persoane din cadrul bisericii ofițerilor SSI și apoi celor de Securitate, aceștia construind pe baza lor scenarii fanteziste, departe de realitate². Și el la rândul său va deveni în anii

¹ ANIC, fond Dudu Velicu, dosar 1367, ff. 5-11. Nu vom comenta toate cele afirmate în cele două documente, deoarece acest lucru depășește cu mult limitele studiului de față.

² În acest sens, avem în curs de publicare un studiu intitulat *Dudu Velicu. Grilă de lectură*, în care, pe baza însemnărilor sale edite și inedite, căutăm să identificăm tiparele discursului său și profilul persoanelor luate în discuție de-a lungul timpului. Alexandru Nicoreanu nu i-a fost simpat niciodată lui Velicu, care-l va prezenta permanent în însemnările sale ca pe un conspirator și „reacționar”. Un exemplu este însemnarea din 27 august 1947: „După cum era de așteptat, preotul Al. Nicoreanu nu a încetat de a lupta pentru a-și atinge obiectivele în domeniul bisericesc.

1945-1946 un activ agent de influență al mitropolitului Nifon Criveanu, scos din scaunul Mitropoliei Olteniei, care dorea să revină în vechea situație¹.

Aceste fapte se adaugă altora care arată că uneori chiar „informatorii” sau „delatorii” din BOR au încercat să se folosească de serviciile de informații în interes propriu sau al unui grup², în unele cazuri în scop „nobil” să-i spunem, cum a fost cazul celui informator care încerca să creeze o imagine cât mai favorabilă episcopului Nicolae Popovici, aflat în exil la Mănăstirea Cheia, pentru a ușura situația acestuia³, sau meschin, de răzbunare, cum este în cazul preotului Grigore Cristescu, care, nemulțumit că a fost scos din funcții de patriarhul Justinian, i-a alcătuit acestuia un amplu raport în martie 1949⁴, raport care, intrat pe mâinile Securității, a devenit un adevărat ghid pentru urmărirea înaltului ierarh, încercându-se ani la rândul să se verifice, adesea fără succes, ceea ce se spunea în el, sau datorită invidiei, boala națională românească, care a acționat fără discernământ în toate straturile societății, și care a ușurat considerabil munca Securității⁵.

Prin urmare, cazul celor două documente ne arată că este imposibil să tragem o concluzie validă în cazul istoriei recente a BOR pe baza unui singur document, că este nevoie de o investigație amplă a fiecărui caz, în care să se identifice pe cât posibil diversele intenționalități. În acest caz, încă ne aflăm la început.

În același timp, toate cele pomenite mai sus ne amintesc, dureros, de boli naționale cronice, pe care comunismul doar le-a amplificat și care azi încă se manifestă.

El a izbutit, prin plasarea celor doi ciraci ai săi – preotul Grigore Cernăianu ca director general la Culte și preotul Victor Iliescu, consilier al Secției administrative la Mitropolie –, să aibă o foarte mare influență în rândurile clerului, datorită celor două posturi, ai căror titulari sunt la ordin. Astfel, Iliescu și Cernăianu au făcut o convenție, inspirată de Nicoreanu, în baza căreia numirile, transferările etc., făcute de primul (căci patriarhul semnează) să fie recunoscute de al doilea, adică de Ministerul Cultelor. În felul acesta, ei își servesc prietenii și-i plasează în posturi de observație pentru scopuri politice” (Dudu VELICU, *Însemnări zilnice...cit.*, p. 267).

¹ În toate notele informative date despre Nifon Criveanu, acesta este ridicat în slăvi și se insistă foarte mult asupra faptului că este dorit de cler ca patriarh, încercându-se astfel influențarea unei decizii politice prin intermediul serviciilor secrete (*ibidem, passim*).

² Sunt elemente care sugerează că Patriarhul Justinian a încercat să se folosească de informatori spre a crea în fața Securității o imagine favorabilă pentru politica sa bisericească (V., George ENACHE, *Ortodoxie și putere politică...cit.*, p. 131).

³ *Ibidem*, p. 269.

⁴ ANIC, fond Direcția Generală a Poliției, dosar 35/1943, ff. 248-260.

⁵ Aceste lucruri sunt extrem de greu de dovedit. Într-un singur caz am întâlnit o notație pasageră a unui preot, care sugera că a fost denunțat Securității chiar de colegul său de parohie cu care, după întoarcerea din detenție, a trebuit să conviețuiască. Dat fiind caracterul nesigur al informației, nu publicăm numele celor implicați.